

MARIJAN KRALJEVIĆ - PRIKAZ KNJIGE - ENZO TRAVERSO, "MELANKOLIJA LJEVICE: SNAGA JEDNE SKRIVENE TRADICIJE (XIX.-XX. STOLJEĆE)", 2018.

[12. listopada 2019.](#)

[Leave a comment](#)

Enzo Traverso, *Melankolija ljevice: Snaga jedne skrivene tradicije (XIX. – XX. stoljeće)*, preveo s francuskog Rade Kalanj, TIM Press, Zagreb 2018., 235 str.

Pisanje o povijesti ljevice i pojedinim ljevičarskim pokretima uvijek sa sobom naravno nosi problem teorijskog, eksplicitnog ili implicitnog, modela na temelju kojeg ćemo pisati historiju ljevice. Taj problem postaje utoliko veći ako se bavimo poviješću komunističke ljevice, poviješću koja je izrazito kontroverzna i čije su historiografske interpretacije često oprečne. Danas je posebno u slučaju komunističke ljevice, barem u Hrvatskoj, dobrim dijelom i dalje dominantan totalitarni model. Različiti autori različito primjenjuju ovaj model i sam koncept totalitarizma, no u svakom slučaju svi autori koji ga koriste naglašavaju autoritarizam, fanatizam, netoleranciju ovih pokreta kao i navodno totalitarnu vlast komunističkih režima, a neki autori pritom naglašavaju navodne poveznice između totalitarnih ideologija fašizma i nacizma s jedne i komunizma s druge strane. Taj model je u međunarodnoj historiografiji pretrpio značajan udarac, pogotovo na području historije SSSR-a od strane tzv. revizionističke škole (Sheila Fitzpatrick, Ronald G. Suny i dr.). Međutim u Hrvatskoj je totalitarni model i dalje uglavnom dominantan. U ovom kontekstu djelo *Melankolija ljevice* Enza Traversa je prilično značajno pošto predstavlja drugačiji pristup neopterećen konceptom totalitarizma te najčešće implicitno, a u nekim trenucima i eksplicitno, kritizira model koji se nekada shvaća kao jedini odgovarajući model.

Enzo Traverso je talijanski historičar, koji je dugo radio u Francuskoj, a trenutno je zaposlen kao profesor Sveučilišta Cornell. Traversov fokus uglavnom je na modernoj i suvremenoj povijesti, pri čemu je glavno područje njegova istraživanja intelektualna historija, no bavi se također i historijom nasilja u 20. stoljeću, primjerice nacističkim nasiljem u djelu *The Origins of Nazi Violence*. Unutar poddiscipline intelektualne historije bavi se različitim temama kao što su marksističke debate o židovskom pitanju, židovska modernost i antisemitizam, mjesto Holokausta u poslijeratnom razdoblju, intelektualci i upotreba povijesti, koncept totalitarizma i njegov razvoj kroz povijest. Djelo *Melankolija ljevice* također spada u intelektualnu historiju, a pritom Traverso melankoliju ljevice ne analizira samo kao intelektualne proizvode već i ljevičarsku strukturu sjećanja koja je za njega usko povezana sa samom melankolijom ljevice. Uz *Melankoliju ljevice*, na hrvatski jezik prevedeni su 2018. godine i njegova knjiga *Nova lica fašizma* i članak „Totalitarizam. Povijest i aporije koncepta“.

Melankolija ljevice: Snaga jedne skrivene tradicije (XIX. – XX. stoljeće) u francuskom izvorniku objavljena je 2016. godine pod nazivom *Mélancolie de gauche : La force d'une tradition cachée (XIXe-XXIe siècle)*. Djelo se sastoji od pet poglavlja u kojima Traverso prvo definira što je to zapravo melankolija ljevice kao "skrivena tradicija" ljevice. Nakon toga istražuje razvoj ove tradicije kroz povijest, od njene pojave u Marxovim djelima sredinom 19. stoljeća, sve do njenih manifestacija krajem 20. stoljeća, npr. u djelima Daniela Bensaïda. Melankoliju ljevice analizira i kroz slikarska, književna te filmska djela, a posebno se osvrće na melankoliju proizašlu iz propuštenog susreta zapadnog marksizma i antikolonijalizma. Pritom pokušava dokazati da je melankolija ljevice postojala praktički od njenih početaka, no tek nakon trijumfa liberalizma nad socijalizmom 1989. postaje vidljiva.

Traverso melankoliju ljevice smatra jednom dimenzijom kulture ljevice. Autor od Hanne Arendt preuzima koncept skrivene tradicije te ga primjenjuje na melankoliju ljevice – melankolija ljevice je skrivena tradicija zato što ne pripada kanonskim elementima socijalizma i komunizma, naime „ona sa slavnom epohom, u većini slučajeva iluzornom i pogrešnom,

uglavnom ne dijeli trijumfe i velika postignuća" (str. 11). Svaku vrstu melankolije uzrokuje težina nekog poraza ili gubitka, tako i melankoliju ljevice uzrokuju često krvavi i brutalni porazi ljevičarskih snaga, od gušenja Pariške komune 1871. do državnog udara protiv socijalističke vlade čileanskog predsjednika Salvadora Allendea 11. rujna 1973. Iz ovoga proizlazi da je melankolija ljevice usko povezana s pamćenjem ljevice. Kroz veći dio povijesti ljevice marksizam služi ljevici, između ostalog, i kao "prijenosnik klasnog pamćenja, emancipacijskih borbi i revolucija" (str. 68). No isto kao i same borbe, i porazi u borbama su bili dio pamćenja ljevice koje je marksizam prenosio i čuvao.

Prema Traversu melankolija ljevice se sve do 1989. u kulturi ljevice pojavljuje kao skrivena tradicija. Bila je skrivena zbog specifičnosti strukture pamćenja u marksizmu – u marksizmu je pamćenje uvijek bilo usmjereno prema budućnosti, tj. prema budućim revolucionarnim borbama i na kraju prema komunističkom društvu koje je trebalo biti rezultat tih borbi. Unutar takve strukture pamćenja stvorio se dijalektički odnos između s jedne strane melankolije koja nastaje zbog poraza u revolucionarnim borbama te navodne neizbježnosti pobjede revolucije u budućnosti. Marksistička struktura pamćenja je, kao i melankolija ljevice, stoga bila usko vezana uz teleološku interpretaciju tijeka povijesti u kojoj je pobjeda revolucije bila neizbježna.

Autor navodi mnogo primjera koji oslikavaju ovakvu pojavu melankolije. Marx u svojem djelu *Osamnaesti brumaire Louisa Bonaparte* iz 1852. piše da proleteri revolucije stalno kritiziraju same sebe, uče iz svojih prošlih poraza i grešaka, samo da bi na kraju pobijedile. Skoro dvadeset godina kasnije u djelu *Građanski rat u Francuskoj* Marx još jače ističe već prije naznačenu viziju povijesti i mjesto koje porazi zauzimaju u njoj: „Radnički Pariz, sa svojom Komunom, bit će zauvijek slavjen kao ponosni preteča novog društva" (str. 40). Na sličan način Rosa Luxemburg 1919. nekoliko dana prije smaknuća piše članak u kojem sve povijesne poraze ljevice, uključujući i poraz spartakističkog ustanka koji je i sama doživjela, predstavlja samo kao privremene poraze te zaključuje da je nakon svakog poraza komunistički pokret postao još jači, pa će tome biti tako i nakon poraza spartakističkog ustanka. Ovakva vrsta melankolije koja je služila potvrđivanju vjere u pobjedu u budućnosti pojavljuje se i u brojnim filmovima. Gillo Pontecorvo u filmu *Queimada* prikazuje borbu koju antikolonijalni vođa José Dolores vodi protiv britanskih kolonista na jednom karipskom otoku – Doloresa pogubljuju kolonisti krajem filma, međutim njegova smrt je prikazana samo kao nagovještaj buduće pobjede antikolonijalne borbe. Sličnu ideju o neizbježnosti pobjede antikolonijalnih snaga možemo primijetiti i u njegovom ranijem filmu *Bitka za Alžir* u kojem francuske kolonijalne snage uspijevaju u potpunosti uništiti nacionalno-oslobodilački pokret u gradu Alžiru i ubijaju glavnog lika, no na kraju ipak dolazi do oslobođenja.

Iako su se u nekim trenucima pojedini ljevičari odrekli ovakve teleološke vizije povijesti i priznali mogućnost konačnog poraza, npr. Rosa Luxemburg je 1915. napisala da se buržoasko društvo može transformirati u socijalizam, ali isto tako postoji mogućnost da skrene i u barbarizam čiji je primjer vidjela u užasima Prvog svjetskog rata. Međutim sve do 1989. teleološka vizija povijesti je ostala dominantna unutar marksizma te je izražavanje melankolije uvijek bilo vezano uz neizbježnost buduće pobjede. Tu dominaciju ovakve vizije možemo vidjeti i kod same Rose Luxemburg koja je, kao što smo već istaknuli, 1919. godine ponovno govorila o neizbježnosti pobjede komunističkog pokreta.

Godina 1989. i pad komunističkih režima i navodno konačna delegitimizacija marksizma prema autoru označavaju jasnu prekretnicu u razvoju melankolije ljevice. Svi prijašnji porazi su, barem u očima samih ljevičara, izazivali divljenje i osnaživali vjeru u buduću pobjedu. Međutim poraz 1989. je bio drugačije naravi, ovom porazu nije prethodila velika bitka niti je bilo tipičnog ponosa pobijeđenih ljevičara. Izvori komunističke utopije i nade u pobjedu su 1989. iscrpljeni – utopijske ideje postaju stvar prošlosti te ostaje samo melankolija koja je sada izašla iz sjene velikih nada. Stoga ovaj poraz u autorovoj interpretaciji predstavlja konačan prekid dijalektike između melankolije koja proizlazi iz poraza s jedne i nade u socijalističku budućnost s druge strane.

Traverso međutim ovaj poraz i otkrivanje melankolije ljevice vidi kao pogodan trenutak za introspekciju i samokritiku same ljevice upravo kroz prizmu melankolije i odbijanja teleološke vizije povijesti. Prema njemu upravo melankolična vizija potiče izvanštenje i tako omogućuje kritički pristup prošlosti. Autor se osim toga poziva i na tezu Reinharta Kosellecka o epistemološkoj prednosti pobijeđenih prema kojoj su pobjednici apologetski nastrojeni, a poraženi se moraju suočiti s iskustvom poraza te tako zadobivaju drugačiji spoznajni potencijal. Osim što prihvaćanje i otkrivanje melankolije omogućuje kritički pogled, prema autoru melankolija omogućuje i oživljavanje poraženih i uništenih nada, odnosno kako to kaže sam autor: „Za razliku od prevladavajućeg humanitarnog diskursa koji sakralizira sjećanje na žrtve ignorirajući ili odbacujući njihove angažmane, revolucionarna melankolija svoj pogled usmjerava na *pobijeđene*. Tragedije povezane s prošlim izgubljenim bitkama ona gleda kao breme i dug koji sadrže i obećanje oslobođenja." (str. 10). Ovakva perspektiva zasigurno pruža drugačiji i inovativni pogled na ljevicu izbjegavajući pritom potpuno osuđivanje ljevičarskih nada s jedne kao i nekritičku glorifikaciju svih ljevičarskih režima s druge strane.

U takvoj interpretaciji autora liberali su zapravo oni koji su apologetski nastrojeni – liberalni povjesničari poput François Fureta preuzimaju teleološku viziju povijesti u kojoj je pobjeda liberalizma što ju predstavljaju događaji 1989. bila neizbježna, dok Eric Hobsbawm piše sa sviješću o porazu njegove ideje. Marksisti općenito počinju prihvaćati mogućnost konačnog poraza, a Perry Anderson kaže da je moguće da će ideja komunizma biti oživljena slično kao i ideja liberalizma u današnjem neoliberalizmu, no pritom napominje da je jednako tako moguće i da će komunizam biti zaboravljen. Daniel Bensaïd – kada piše nakon 1989. – također odbija teleološku viziju prošlosti i tvrdi da je povijest otvoreno polje, citirajući Gramscija koji kaže da se može predvidjeti samo borba. Godina 1989. predstavlja prekretnicu i u odnosu na filmove koji se bave ljevicom. Kao što smo već vidjeli kod Pontecorva, takvi filmovi – kada su uopće prikazivali poraze – održavali su dijalektiku između bolnih poraza i neizbježnosti buduće pobjede. Nakon 1989. ova dijalektika je razbijena i u filmu, a dobar primjer koji potvrđuje ovu tezu je film Theodorosa Angelopoulusa *Odisejev pogled*. U filmu glavni junak putuje u ratom zahvaćeno Sarajevo da bi našao prve filmove snimljene u Grčkoj stare jedno stoljeće. Tijekom putovanja glavnog lika vidimo iščupan Lenjinov kip koji na splavi pluta Dunavom. Za Traversa ovo predstavlja istovremeno silazak komunizma s pozornice povijesti, kao i povratak izvorima i ponovno osmišljavanje komunizma, naime taj kip će na kraju ipak završiti u Njemačkoj gdje je u 19. stoljeću nastala ideja komunizma.

Smatram da ovo djelo ima dvije glavne kvalitete koje ga čine značajnim. Na prvom mjestu tu je koncept melankolije ljevice i dva oblika njegove pojave. Traverso uz pomoć ovog koncepta otkriva dosad uglavnom zanemarenu dimenziju povijesti ljevice, njen odnos prema vlastitim historijskim porazima. Koncept melankolije ljevice Traversu omogućava i kritiku teleološke vizije povijesti koja je obilježavala marksizam općenito i pogotovo razmišljanje ljevice o vlastitim porazima – otkrivanje melankolije nužno podrazumijeva priznanje da postoji mogućnost konačnog poraza ljevice. Druga važna kvaliteta ovog djela je empatičan, ali ipak kritički pogled na historiju ljevice. Takav pogled omogućava odbacivanje (neo)liberalne teleologije koja pobjedu liberalizma vidi kao konačnu i historijski neizbježnu, slično kao što su nekada marksisti pobjedu komunizma smatrali neizbježnom. Čak i ako se ne slažemo s autorovim nastojanjima da se ideje ljevice ožive kroz samokritičku refleksiju, takav pogled može nam približiti ove ideje i objasniti zašto su upravo te ideje i pokreti u nekim situacijama uživali široku podršku, izazivali divljenje, a naposljetku i inspirirali mnoge na žrtvovanje za njih.

Marijan Kraljević

Podjeli ovo:

Srodno

[Enzo Traverso, "Melankolija ljevice. Snaga jedne skrivene tradicije \(XIX. – XX. stoljeće\)"](#)

12. listopada 2018.

U "Knjige"

[7. Festival alternative i ljevice: FALIŠ 2019.](#)

2. rujna 2019.

U "Novosti"

[Korčula after PARTY \(KaP\): Forum za raspravu o izazovima i nasljeđu ljevice \(21.-24. 09. 2018.\)](#)

18. rujna 2018.

U "Novosti"

Prikazi i osvrti

ODGOVORI

Ukoliko želite ostaviti komentar, morate se [prijaviti](#).